

Andrej Bajuk in Janez Janša sta se kot prva predstavnika slovenske države leta 2000 poklonila pred spomenikom bazoviškim junakom, žrtvam prvega tržaškega procesa.

Foto: BOBO

Zamolčani junaki

Boj za obstanek slovenskega naroda pred grožnjo nacifašizma se ni začel z NOB, temveč že leta 1924 z organizacijo Tigr, ki jo je komunistični režim kasneje zamolčal, njene pripadnike pa pogosto celo preganjal.

Ob domnevnih izzivih italijanske strani v zvezi z razlaganjem dogajanja med drugo svetovno vojno in po njej so se žolčno odzvali predstavniki Zveze združenj borcev NOB (predvsem njen predsednik Janez Stanovnik) in politični vodje opozicije, predvsem liberalne demokracije. Nobeden od njih s svojim zamegljenim zgodovinskim spominom ni segel dlje kot do ustanovitve Protiimperialistične fronte aprila 1941.

Prav komunisti, ki so narodnoosvobodilni boj izkoristili za izvedbo revolucije in prevzem oblasti, so po vojni in že med njo zamolčali, v marsikaterem primeru pa zapostavili in celo preganjali člane organizacije Tigr, ki je že od srede dvajsetih let bila boj za ohranitev slovenskega naroda na Primorskem, ki je s t. i. rapalskim sporazumom leta 1920 pripadlo Italiji. Po slovenski osamosvojitvi je sledila rehabilitacija tigrovstva in tigrovcev, ki so znova pridobili zasluženi ugled in jim je bila s postavitvijo nekaterih spomenikov izkazana simbolna zahvala. Za ozaveščanje javnosti gre zahvala Društvu Tigr, ki goji spomin na slavno organizacijo, in posameznim zgodovinarjem, ki so prikazali antifašistični boj primorskih Slovencev (predvsem Mira Cencič z monografijo Tigr, ki je 1997 izšla pri Mladinski knjigi in se nanjo sklicuje avtor pričujočega članka). Kljub omenjenemu trudu pa levo usmerjeni politiki in zgodovinarji Tigru še dandanes ne priznavajo pravega pomena.

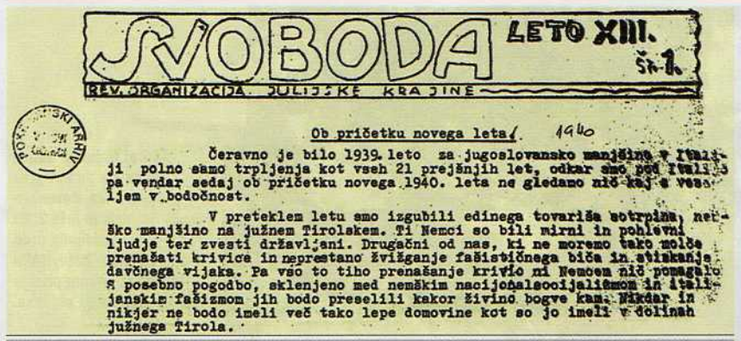
Poskus uničenja naroda

Pojdimo po vrsti. Primorci so bili prvi, ki so na lastni koži izkusili fašistične grozote. Že takoj po koncu prve svetovne vojne novembra 1918 so italijanske sile okupirale Primorsko, ta pa je s t. i. rapalsko pogodbo leta 1920 pod nazivom Julijska krajina pripadla Italiji. Že pred tem so se v Trstu začeli organizirano združevati fašisti, ki so surovo napadali Slovence, jih pretepali, požigali njihovo imovino itd. Tako so še pred prevzemom oblasti uničili in zažgali 134 poslopij, od katerih je bilo 100 kulturnih društev, dva narodna doma (znan je požig tistega v Trstu poleti 1920), 21 delovnih zbornic in tri zadruge. S prihodom fašistov na oblast oktobra 1922 so se za Slovence začeli še hujši časi, saj je nova oblast načrtno spodbujala protislovensko gonjo. Fašisti so napadali in uničevali slovenska društva, sedeže pevskih zborov in knjižnice.

Italijanski okupator je obsodil slovenski narod na uničenje, čemur so se tigrovski rodoljubi postavili po robu in zato plačali visoko ceno.

Zakonski ukrepi so dušili vse oblike narodnega življenja. Leta 1923 je italijanščina postala edini uradni jezik, slovenščina pa je bila v javnosti prepovedana. Sledilo je poitalijančenje slovenskih krajevnih in osebnih imen, legalni slovenski tisk je doživljal takšne in tako številne napade, zaplembe in cenzuro, da je do začetka tridesetih let skoraj v celoti izginil. Fašizem ni prizanesel niti slovenskim učiteljem; mnogi so bili odpuščeni ⟩⟩

SVOBODA LETO XIII. Št. 1.

REV. ORGANIZACIJA JULIJSKE KRAJINE

Ob pričetku novega leta! 1940

Čeravno je bilo 1939. leto za jugoslovansko manjšino v Italiji polno samo trpljenja kot vseh 21 prejšnjih let, odkar smo pod Italijo pa vendar sedaj ob pričetku novega 1940. leta ne gledamo nič kaj s veseljem v bodočnost.

V preteklem letu smo izgubili edinega tovariša potrpina, nemško manjšino na južnem Tirolskem. Ti Nemci so bili mirni in pohlevni ljudje ter zvesti državljani. Drugačni od nas, ki ne moremo tako molče prenašati krivice in neprestano žvižganje fašističnega biča in stiskanje davčnega vijaka. Pa vso to tiho prenašanje krivic ni Nemcem nič pomagalo S posebno pogodbo, sklenjeno med nemškim nacijonalsocijalizmom in italijanskim fašizmom jih bodo preselili kakor živino bogve kam. Nikdar in nikjer ne bodo imeli več tako lepe domovine kot so jo imeli v dolinah južnega Tirola.

Tigrovci so organizirali razvejeno mrežo ilegalnega tiska. Glasilo Svoboda je izhajalo celih dvanajst let.

Tigr je načrtoval tudi atentat na osovraženega italijanskega diktatorja Benita Mussolinija (levo ob Hitlerju), ki pa je spodletel.

in preganjani, na njihovo mesto so prišli italijanski učitelji, ki so podpirali raznarodovanje. Dokončen udarec je pomenila Gentilejeva šolska reforma leta 1923, po kateri je pouk v vseh osnovnih šolah potekal v italijanščini. Do konca desetletja je ugasnil tudi srednješolski pouk v slovenščini, ki je bila leta 1925 odpravljena tudi kot dodatni šolski predmet. Otroci in mladina so bili brez možnosti zavrnitve vključeni v fašistične mladinske organizacije, kjer sta se strankarska in nacionalna ideologija zlili v eno.

A treba je bilo uničiti tudi gospodarske temelje slovenstva. V ta namen so fašisti najprej fizično, nato pa še zakonsko poskrbeli za uničenje slovenskih denarnih in gospodarskih zavodov. V javni upravi je bila na vrsti etnična bonifikacija, t. j. naselitev italijanskih funkcionarjev in vojakov namesto slovenskih, da bi pripravili ugoden teren za poitalijančenje dežele. Iz vseh teh razlogov je na desettisoče primorskih Slovencev med obema vojnama zapustilo svoje domove in emigriralo.

Tigr se organizira

Jasno je bilo, da slovenskemu narodu grozi uničenje in da je treba ukrepati. Spontano in v več središčih je nastal organiziran upor. Leta 1924 so v uredništvu tržaškega časopisa Edinost sklenili ustanoviti ilegalno narodnoobrambno organizacijo. Kot ime so predlagali Tigr zaradi bojevitosti in ker je bil to akronim za območje odporniškega delovanja (Trst - Istra - Gorica - Reka). To je bila prva protifašistična organizacija v Evropi, katere pripadniki se niso delili po političnem ali razrednem ključu, saj jim je šlo samo za preprečitev narodnega izginotja, kar pa je bil po vojni za komuniste glavni greh tigrovcev.

Zorko Jelinčič, glavni organizator tigrovstva na Goriškem, je program Tigra povzel z geslom, da "za nas ne obstaja krivična meja. Slovenska manjšina je izven zakona, zato bomo proglasili svoje zakone. Ne priznavamo zakonov, ki so nas obsodili na smrt."

Enotna organizacija, povezana in usklajena v svojem delovanju, pa je Tigr postal po tajnem sestanku na Nanosu, 31. avgusta 1927. Na njem so sprejeli smernice delovanja, med katere so sodili tajnost, delovanje po celicah, požig italijanskih šol in vrtcev kot povračilno in opozorilno sredstvo proti poitalijančenju, ilegalno izdajanje učbenikov in glasil, povezovanje s slovenskimi politiki in izseljenci, omejevanje slovenskega izseljevanja iz Julijske krajine. Skrivnostnost je bila tolikšna, da niti ime ni bilo enotno in se je kot Tigr uveljavilo šele po letu 1930.

V vsaki pokrajini je bilo vodstvo organizacije samostojno. Ker si je Tigr zadal nalogo ohranitve narodove kulture in jezika, je poudarjal domoljubno vzgojo mladine v družinskem krogu, poleg tega so pisali slovenske čitanke in druge knjige ter jih ilegalno širili. Ilegalno sta izhajala lista Borba in Svoboda. Tigrovci so skrbeli tudi za razširjanje plakatov in letakov po vaseh in mestih. Najbolj znani so tigrovci postali po svojih demonstrativnih razstreljevalnih akcijah ter po napadih na fašiste in njihove sodelavce. Tigr je poleg tega pomagal narodnjakom, ki so se morali zateči v Jugoslavijo.

Tigrovci so snovali celo atentat na italijanskega diktatorja Mussolinija, do kateega naj bi prišlo ob obisku "duceja" na Primorskem septembra 1938. S samoraztrelitvijo naj bi se Mussolinija znebili v Kobaridu, a do atentata ni prišlo, ker je bilo okrog govorniškega odra polno otrok.

Italijanski odgovor je prišel kmalu. Slovenske rodoljube so označili za teroriste, kar je povzročilo uporabo vseh sredstev. Leta 1926 je bilo ustanovljeno Posebno sodišče za zaščito države, ki je organiziralo oba tržaška procesa. Na prvem leta 1930 je sodišče izreklo smrtne obsodbe štirim tigrovcem, ki so jih nato pobili na bazoviški gmajni. Drugi tržaški proces je bil konec leta 1941; izmed 60 pripadnih tigrovcev jih je bilo devet obsojenih na smrt, štirje pa na dosmrtno ječo. Številni drugi tigrovci so morali prestati dolge internacije v notranjosti Italije. Fašistični protiudarec je močno omajal organizacijo in mnoge člane prisilil, da so zbežali v Jugoslavijo. A tudi tu se tigrovcem ni godilo veliko bolje, saj je Beograd po juniju 1940 začel paktirati s silami osi in v ta namen so tigrovce tudi v Jugoslaviji zasledovali in aretirali, emigrantska društva pa so bila razpuščena.

Izraba Tigra za potrebe KP

Vsem težavam navkljub je Tigr deloval tudi po italijanski zasedbi slovenskega ozemlja aprila 1941. Ker je bila jugoslovanska vojska v razsulu, so mnogi tigrovci med prvimi vstopili v partizane. Še pred pozivom komunistične partije k vstaji (KP je sprva mirovala in je to storila šele po Hitlerjevem napadu na Sovjetsko zvezo 22. junija) se je Tigr kot prvi na slovenskih tleh spopadel z okupatorjem, in sicer 13. maja na Mali gori nad Ribnico. Kljub temu ga KP ni povabila k sodelovanju v OF. Tigrovci pa so vseeno množično sodelovali v partizanskem gibanju in prav skupini tigrovcev lahko pripišemo usta-

Vodja Tigra na Goriškem Zorko Jelinčič je bil zadnja leta življenja pozabljen. Njegovi spomini pod naslovom Pod svinčenim nebom so izšli šele leta 1994.

Spomenik Tigru v Ilirski Bistrici: po slovenski osamosvojitvi je bilo tigrovstvo delno rehabilitirano, vendar še zmeraj ne uživa enakovredne obravnave v javnosti.

novitev prve partizanske čete na Ribniškem. Ko so v četo prišli komunisti, pa so med ljudi začeli vnašati strankarski in ideološki razdor.

Medtem je okupator prišel na sled političnim emigrantom iz Julijske krajine in začel lov nanje. Mnoge so Italijani aretirali in poslali v preiskovalne zapore in konfinacijo. To je pomenilo konec tigrovske organizacije do konca leta 1941, za kar so pomembno krivdo nosili slovenski komunisti. Le-ti so zase zahtevali vodilno, če ne kar izključno vlogo v antifašističnem boju, čeprav do predvečera vojne komunistov v Jugoslaviji usoda rojakov onstran meje ni zanimala. Tigrovci so kljub temu z zanosom sodelovali v OF, ki je uporabila njihov ugled in organizacijske izkušnje za organiziranje OF in novačenje partizanov. Sčasoma so komunisti odrinili tigrovce na rob in prevzeli oblast. Posamezni tigrovci so med vojno in po njej izgubili ugled, osumljeni so bili vohunstva za zahodne zaveznike, bili so zaprti in pod nadzorom Udbe. Mnogi partizani, nekdanji italijanski vojaki, ki so se na pobudo tigrovcev v angleškem ujetništvu izurili za padalce, telegrafiste ipd. in so se prostovoljno vključili v NOB, so bili pobiti. Po vojni je bil tigrovcem onemogočen vsakršen socialni dvig, preprečili so jim, da bi bili izvoljeni v kakršno koli obliko ljudske oblasti. Tudi spomin na njihova junaštva je veljal le tigrovcem, vključenim v KP (od vseh smrtnih žrtev obeh tržaških procesov so za narodnega heroja razglasili le Pinka Tomažiča). Po vojni so o Tigru in tigrovcih molčali. Oživljanje spomina nanje je veljalo za bojkotiranje partije. Začela se je celo diskreditacija tigrovcev, češ da so bili vohuni, plačanci, nacionalisti in izdajalci.

Mitja Ribičič se je strinjal z zatiranjem tigrovstva. Priznanje vloge Tigra bi po njegovo namreč miniralo vodilno vlogo komunistične partije v NOB.

Za Borisa Kraigherja je bil Tigr odraz nacionalistične buržoazije, ki je preprečil uveljavitev partije in se izrodil v "čisto navadno vohunsko organizacijo".

Pačenje spomina

Proteste ljudi zoper zaničevanje Tigra je obravnaval CK ZKS na seji 13. junija 1958. Iz zapisnika je razvidno, da je bil vzrok za preganjanje tigrovcev to, da so bili začetniki boja proti fašizmu, s čimer so rušili mit o prvenstvu partije. Poleg tega je šlo Tigru za obstoj naroda, komunistom pa za oblast in revolucijo po navodilih Kominterne. Takšna stališča dobro izražajo besede Mitje Ribičiča: "Če pustimo ... da oni tolmačijo in publicirajo primorsko gibanje (Tigr, op.ur.), bi pomenilo to miniranje naprednega gibanja, miniranje partije ... ni mogoče priznati, da je Tigr predhodnica narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem in ne KP ... Zaradi tega ji tudi ni mogoče dovoliti ... izdaje knjig, v katerih bi bil poudarjen samo pozitivni doprinos te organizacije k NOB na Primorskem."

Da je bila komunistom partija precej pomembnejša od lastnega naroda, kaže izjava Borisa Kraigherja na isti seji: "Po zmagi fašizma je bila KP v Italiji precej razmajana in razbita. Ta položaj je izkoristila slovenska nacionalistična buržoazija in z zavestno akcijo preprečila ponovno močnejšo mobilizacijo KP s tem, da je organizirala svojo lastno organizacijo, ki se je razvila v čisto navadno vohunsko organizacijo." Ribičič je pristavil, da je bil Tigr "popolnoma nacionalistična organizacija, ki je negirala vsak vpliv KP na tem področju, od zmage fašizma do začetkov NOB". Takim stališčem so sledili ukrepi CK, uperjeni v načrtno protitigrovsko propagando. Številni posamezniki so bili prisiljeni emigrirati, kar jasno pove, kako so morali trpeti v "osvobojeni" domovini.

Režimski zgodovinarji, kot je Božo Repe, zmanjšujejo vlogo Tigra tudi z njegovo obrobno obravnavo v šolskih učbenikih, kjer še vedno prevladuje pisanje o vlogi komunistov v antifašističnem boju.

Molk še traja

Samostojna Slovenija je delno poskrbela za rehabilitacijo tigrovstva, vendar večji del javnosti še danes molči o Tigru in njegovem povojnem preganjanju. Če vzamemo v roke učbenik zgodovine za četrti letnik gimnazije Naša doba avtorja dr. Boža Repeta, apologeta slovenskega komunizma, je Tigru namenjena ena stran besedila. Da sta jugoslovansko in slovensko "osvobodilno" gibanje v omenjenem učbeniku obravnavana bistveno izčrpneje, ni treba posebej poudarjati. Podobno se dogaja na proslavah, ki slavijo dogodke iz NOB.

K sreči vlada premierja Janeza Janše zagovarja resnicoljuben odnos do zgodovine, kar so pomladniki dokazali že v času Bajukove vlade, ko se je tedanji premier Andrej Bajuk (skupaj z obrambnim ministrom Janezom Janšo) prvič v imenu slovenske vlade uradno poklonil spominu na slovenske rodoljube, ustreljene pri Bazovici leta 1930. Sedanja vlada je na storjene krivice opozorila tudi z uradnim stališčem, ki ga je zavzela ob aktualnih razpravah o medsosedskih odnosih in polpretekli zgodovini. V njem je vlada opozorila na potrebo po kritičnem odnosu do dediščine komunističnega režima. Vlada je ob tem poudarila, da se je treba vprašati, ali smo Slovenci storili dovolj za zaznamovanje spomina na vse, ki so trpeli pod fašizmom, še posebej spomina na primorske Slovence, ki so trpeli najdlje. Nadalje si je vlada postavila vprašanje, zakaj je bila toliko časa zamolčevana vloga prvih odpornikov proti fašizmu, združenih v organizaciji TIGR. Spričo ciljev komunistične partije je odgovor nedvoumen.

Mitja Volčanšek

